

TANİN, PEYAM VE SABAH GAZETELERİ ÖRNEĞİNDE 1914 TARİHLİ BİTLİS AYAKLANMASININ DÖNEMİN GAZETELERİNDEKİ YANSIMALARI

Mehmet DEMİRTAŞ¹

ÖZ

1914 yılının ilk aylarında İttihat ve Terakki yönetimine karşı Bitlis merkezli bir ayaklanma meydana gelmişti. Ayaklanmanın liderleri, Hizan bölgesinin tanınmış dini şahsiyetleri olan Molla Selim, Seyid Ali ve Şeyh Şahabeddin idi. Osmanlı basınında genellikle Bitlis Vukuatı veya Bitlis Vakası adları ile yer alan ayaklanma, devletin müdahalesiyle bastırılmış ve ayaklanmanın ileri gelenleri idam edilirken, ilgisi olan diğer kişiler de çeşitli cezalara çarptırılmışlardı. Dönemin önemli gazetelerinden olan Tanin, Peyam ve Sabah, ayaklanmayı en geniş şekilde ele alıp işleyen yayın organları olmuşlardır. Bu gazetelerde olayın sebepleri, seyri, sonuçları ve yapılması gerekenler ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiştir. Bölgede, halktan ve ulemadan destek görmeyen bu olay karşısında, söz konusu kesimlerin tepkileri ve devlete bağlılık mesajları da adı geçen gazetelerde yer almıştır. Bunun yanı sıra, olaylar karşısında devletin yanında yer alan kişiler de çeşitli şekillerde ödüllendirilmişlerdir. Bu makalede, Bitlis Ayaklanmasının, dönemin önemli gazetelerindeki yansımaları incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bitlis Ayaklanması, Osmanlı Basını, Tanin Gazetesi, Peyam Gazetesi, Sabah Gazetesi, Molla Selim.

REFLECTIONS OF THE 1914 BITLIS UPRISING ON THE NEWSPAPERS OF THE PERIOD BASED ON THE EXAMPLES FROM TANIN, PEYAM AND SABAH

ABSTRACT

There was a rebellion centered in Bitlis against the Union and Progress government in the first months of 1914. The leaders of the rebellion were Mullah Selim, Seyid Ali and Sheik Şahabettin who were well-known clergymen of Hizan region. The rebellion generally called as Bitlis Events or Bitlis Incidence in the Ottoman press was repressed by the governmental intervention. While the notables of the rebellion were executed, other related people were condemned with different punishments. Tanin, Peyam and Sabah having been among the most significant newspapers of the period were the media organs that most widely dealt with and discussed on the rebellion. In these newspapers, the reasons, progress, and results of the rebellion, and the

---

¹Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, demirtasm@gmail.com

actions needed to be taken were evaluated in detail. Reactions of the related people and their loyalty messages to the government against these events which were not supported by the people and ulema of the region took place in the aforementioned newspapers. Apart from this, the people who took side with the government against these events were awarded in different ways. This study tries to examine the reflections of Bitlis Events on the significant newspapers of the period.

Keywords: *Bitlis Events, Ottoman Press, Tanin Gazetesi, Peyam Gazetesi, Sabah Gazetesi, Molla Selim.*

I. Giriş

1914 yılının ilk aylarında gerek Doğu Anadolu'da gerekse İran sınırı üzerinde ayaklanma hazırlıkları çerçevesinde bir hareketlenme meydana gelmişti. Bu hareketlenmelerin merkezi Bitlis'ti. Kürt ileri gelenlerinden Abdurrezak ve Simko Rus kontrolündeki İran sınırından, Molla Selim, Şeyh Şahabeddin ve Bitlis Ayaklanmasının diğer liderleri de, Osmanlı Devleti'nin Doğu vilayetlerinden Bitlis'te bir isyan hazırlama çabasıydılar (Abak, 2011: 7). *İrşad* adıyla bilinen bir örgüt de, Kürtler arasında İttihat ve Terakki yönetimi aleyhinde propagandalar yapmaktaydı (Celil, 2015: 2, 3). Hükümet ise herhangi bir kargaşa veya tehdide hazırlıklı olmak üzere gerekli tedbirleri almıştı. Peyam Gazetesinin verdiği bilgiye göre, 11.XII.1929/24 Şubat 1914'te Molla Selim'in, 700 kadar silahlı adamı tarafından askerlerin elinden alınmasıyla başlayan ancak Mart ayı ortalarında Bitlis çevresinde etkisini arttıran bu ayaklanmada, isyancıların sayısı 9 Mart tarihi itibarıyla 4.000'e ulaşmıştı (Abak, 2011: 8). Ayaklanmanın liderleri, Molla (Şeyh) Selim, Seyid Ali ve Şeyh Şahabeddin isimli yörenin tanınmış din âlimleriydi (Ünal, 2008: 148). Bu şahıslar Hizan'ın nüfuzlu şeyhlerindendir. Şeyh Şahabeddin Gayda Tekkesinin Şeyhi iken, amcazadesi olan Seyyid Ali, tekkenin idari işleriyle meşgul olmaktaydı. Molla Selim ise Şeyh Şahabeddin'in halifesiydi. Bu şahısların halk üzerinde büyük bir etkisi olduğu gibi Van bölgesinde tekke sahibi olan Seyyid Taha ile de bir rabitaları vardı (Aydoğan, 2013: 313).

Mesrutiyet sonrası dönemde Osmanlı hükümetinin Doğu vilayetlerinde uygulamaya başladığı politika, dengeleri Ermeniler lehine, Kürtler aleyhine değiştirmişti. Bu bağlamda Ermeni İslahatı Meselesi yeniden uluslararası gündeme taşınarak, ıslahatlar çerçevesinde Doğu Anadolu'ya İsveçli ve Hollandalı genel müfettişler tayin edilmesi kararlaştırılmıştı. Bu durum Kürtler arasında, Ermenilerin bağımsız bir devlet kuracağı yönündeki endişeleri arttırmıştı. Rusların, hükümetin Ermenilere taviz verdiği, Müslümanları ise ihmal ettiği şeklindeki propagandaları da

eklenince, hükümete karşı ciddi bir tepki meydana gelmişti. Bunun yanı sıra hükümetin vergilerde artışa gidilmesi yönündeki kararının da ayaklanmada etkisi olduğu düşünülebilir. Söz konusu kararlar ağnam vergisi, temettü vergisi, mahkeme harçları, gümrük ve benzeri vergiler yükseltilmişti (Celil, 2015: 2, 3). İttihat ve Terakki yönetiminin “dinsiz” ve “masonlardan” meydana geldiği yönünde bölgede yürütülen propagandalar ile Rusların durumdan istifade etme düşünceleri de ayaklanmanın çıkmasına etki eden faktörler arasında öne çıkmaktadır (Ünal, 2008: 148).

Başta din adamları olmak üzere halk gelişmelerden oldukça etkilenmeye başlamıştı. Nitekim Molla Selim de ayaklanmasına gerekçe olarak, İttihat ve Terakki'nin, *İslamî kuralların dışına çıkmasını* ve *Kürtlere karşı girilen sinsî planları*² göstermekteydi. Bir yandan da tedbirli davranıp Hıristiyanları incitmemeye özen göstermekteydi. Bu maksatla hareketin Ermenilere karşı değil, sadece kendi haklarını elde etmeye yönelik olduğunu özellikle vurgulamaktaydı (Reynolds, 2003: 550, 551) ve (Abak, 2011: 8)³. Molla Selim'in, askerlerin elinden alınmasıyla başlayan ayaklanma, isyancıların Bitlis şehrine saldırmaları ile farklı bir boyut kazanmış, güvelik güçlerinin müdahaleleri sonucu isyancılar şehirden uzaklaştırılmıştır. Molla Selim ve arkadaşlarının Rus Konsolosluğuna sığınmaları üzerine ayaklanma etkisini kaybetmiştir. Ayaklanmanın sona ermesi ile ilgili kaynaklarda farklı tarihler olmakla birlikte, 11 kişinin 23 Nisan tarihinde idam cezasına çarptırıldığı (Abak, 2011: 9) göz önünde bulundurulursa, ayaklanmanın söz konusu tarihten önce bitmiş olduğu sonucuna varılabilir. Dini karakterli olan bu ayaklanma (Ünal, 2008: 148), Kürt aşiretlerinden ve ulemeden yeterli desteği görmediğinden (Kurubaş, 2004:6) kısa sürede bastırılmıştır.

Olay bastırıldıktan sonra Bitlis'te Divan-i Harbî kurulmuştur. Hadise ile alakalı olarak yakalanan 122 kişi yargılanmış, bir kısmı tahliye edilirken bir kısmı sürgün edilmiş (Aydoğan, 2013: 318), ilk etapta aralarında Şeyh Şahabeddin ve Seyid Ali'nin de bulunduğu 11 kişi idam edilmişlerdir (Abak, 2011: 9). Rus Konsolosluğuna sığınmış bulunan Molla Selim ve arkadaşları da, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Ruslar tarafından Osmanlı idaresine teslim edilmiş ve idam edilmişlerdir. Bu esnada bölgedeki aşiretlerin bazıları ile din bilginlerinin bir kısmı hükümet yanlısı hareket ettikleri için isyandan sonra çeşitli madalyalarla taltif edilmişlerdir (BOA. DH. KMS-21/55);

² Ermeni İslahatı meselesi Kürtler arasında ciddi bir endişeye sebebiyet vermişti.

³Molla Selim 10 Mart 1914 tarihinde Bitlis'teki Ermenilerin dini liderlerine gönderdiği mektupta, Kürtlerin harekât boyunca Ermenileri koruyup kollayacakları, köylerinden geçişleri esnasında ahaliden ancak parasını vermek suretiyle ekmek alacakları garantisini vermişti. Bkz. Celil, a. g. m., s. 3.

(BOA. BEO-4312/323346); (BOA. DH. KMS-27/32) ve (BOA. DH. ŞFR-21/44).

Bitlis Ayaklanması esnasında devletin yanında yer alan kişiler, daha çok bölgenin tanınmış şeyhleri ve ileri gelenleriydi. Bu kişilerden bazıları, bölgede sükûneti temin etmek üzere halk arasında gezerek nasihatlerde bulunmak suretiyle devlete destek vermişlerdi (BOA. DH. İD-185/47) . Ayaklanma esnasında destek isteyenlere red cevabı verenler ile devletin yanında yer alanlara madalya verilmesi kararlaştırılmıştır. Konuya dair bir arşiv belgesinde, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Sadrazamlık Makamına gönderilen ve "Bitlis Hadisesi esnasında hüsn-i hizmetleri görülen ba'zı zevâtın nişanla taltifleri hakkında" şeklinde bir başlık taşıyan teklif yazısında ayrıntılı bilgilere yer verilmektedir (BOA. DH. KMS-21/5): Bitlis Ayaklanması esnasında askere, adamlarıyla beraber yardım eden ve en evvel silah alan Bitlisli Hacı Necmeddin Efendi zade Şeyh Şemseddin ve asilerin teklifine kesin bir şekilde red cevabı veren Bitlis'te oturan Küfrevî Şeyhi zade Şeyh Abdülbaki ve Hacı Fazıl Efendi zade Şeyh Mehmed ve o günlerde Mutki'de bulunarak ahali-yi İslamı teskin etmeye gayret ettiği anlaşılan Şeyh Fethullah Efendi zade Şeyh Alaeddin ve aynı zamanda hükümet lehinde mesai harcayan Norşin'de mukim Şeyh Ziyaeddin Efendilerin beşinci rütbeden birer nişan ile taltifleri Bitlis Vilâyeti'nden yazı ile teklif edilmiş ve bu teklif Dâhiliye Nezareti tarafından da uygun görülmüştür. Yapılan yazışmalardan sonra adı geçenlere nişan verilmesi kararlaştırılarak ilgililere ulaştırılmak üzere nişanları gönderilmiştir (BOA. BEO-4312/323346) ve (BOA. DH. KMS-27/32). Böylelikle devlet, vatandaşlarından aldığı destekle içinde bulunulan savaş şartları dolayısıyla kendisini uzun süre meşgul etme potansiyeli bulunan bir olayı fazla büyümeden bastırmaı başarmıştır.

II. Dönemin Gazetelerinde Bitlis Ayaklanması

Dönemin gazetelerinin bazıları, Bitlis ayaklanmasına sayfalarında geniş bir şekilde yer vermişlerdir. Burada dikkati çeken önemli bir husus, gazetelerin bazılarının bu olaya hiç değinmemeleri, bazılarının ise olayı sıradan bir mesele gibi ele almaları ve genellikle ilk sayfaları yerine ikinci ve üçüncü sayfalarında yer vermeleridir. İttihat ve Terakki karşıtı olan gazeteler daha önce kapatılmış olduklarına göre (Özkorkut, 2002: 79), yayın yapan gazetelerin hükümet yanlısı olduğu soncuna ulaşılabilir. Bu durumda bazı gazetelerin gerçekten olayı sıradan bir asayiş meselesi görerek ona göre yayın yapmış oldukları akla yatkın görünmektedir. Gazeteler ayaklanmayı genellikle, hükümet tarafından yapılan ve yapılmak istenen ıslahatlara karşı meydana gelen *gerici* bir olay olarak

değerlendirmişlerdi. Özellikle hükümetin resmi yayın organı gibi hareket eden Tanin, ayaklanmayı en geniş şekilde ele alan ve diğerlerine göre daha fazla önemseyen gazete olarak dikkati çekmektedir.

Tanin Gazetesi, 21.1.1330/3 Nisan 1914 tarihli nüshasında olayı, **Bitlis Vakası** başlığı altında okuyucularına duyurmuştu. Gazeteye göre, hükümet tarafından kararlaştırılan ıslahat aleyhine Bitlis Havalisinde *irticaî* bir hareket meydana gelmiştir. Bu hareketin başında, önceden yakalanmış olan ancak yolda adamları tarafından jandarmaların elinden zorla alınan Hizan Kazasından Molla Selim ve aynı bölge şeyhlerinden Şahabeddin bulunmaktaydı. Bu kişiler beraberlerindeki silahlı eşkiya ile Bitlis Kasabasına hücum ederek girmeye çalışmışken, hükümet tarafından komşu yerlerden yeterli sayıda düzenli kuvvet toplanmış, bu kişilerin yakalanmaları ve cezalandırılmaları için gerekli askeri tedbirlerin süratle alınmasına girişilmişti (Tanin, 1914: 1).⁴

Tanin, aynı nüshasının birinci sayfasında yer alan **Siyâsiyyât-Bitlis Vukuatı** başlıklı başka bir yazıyla bu haberi yorumlamıştı (Tanin, 1914: 1):

Gazete, “memleketin içinde bulunduğu şu nazik günlerde meydana gelen irticaî hadisenin bütün memleketin kalbinde elim bir tesir uyandırdığına vurgu yapmaktaydı. İsyanı çıkaranları ise ne yaptıklarını bilmez, tahriklere kapılan zavallılar” olarak tarif etmiş olmakla birlikte, Kürtlerin ırkî yapıları bakımından saf ve temiz, dini inançları bakımından sağlam olduklarını ve böyle bilindiklerini, Kürtler arasında Arnavutluk’ta olduğu gibi yalan ve muzır “nasyonalizm” cereyanının bulunmadığını ilave etmekte ve bu olayın sadece belli birkaç tahrikçinin kışkırtmaları sonucu çıkan anlamsız, gagesiz bir hareket olduğunu, akli başında Kürtlerin böyle bir şeyi onaylamayacağını ve çok üzüleceğini ifade etmekteydi. Gazete, hükümete, isyanı şiddetli bir şekilde bastırmasını salık vermekte ve bunu kayıtsız şartsız herkesin destekleyeceğini, hatta uyanık ve vatan-perver Kürtlerin de hükümetin tarzını tasvip edenlerin başında geleceği öngörüsünde bulunmaktaydı.

Yorumun devamında gazete, Osmanlı Hükümetinin, hayatının en tarihi döneminde bulunduğunu ve genç hükümeti idare edenlerin aydın ve vatansever kimselerden meydana geldiğini söyleyerek, bu kişilerin memleketin faydasına olanı da, zararına olanı da birkaç cahilden elbette daha iyi bildiklerini ifade etmekteydi. Yorumda, memleketin huzur ve mutluluğunun ancak hükümetin otoritesinin

⁴ Tanin Gazetesi ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. Hüseyin Demirbağ, *Tanin Gazetesinde Ermeni Sorunu*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2008.

her yerde sağlanması ile mümkün olabileceği dile getirilmişti. Islahatın başarısının da bu huzur ortamının sağlanmasına bağlı olduğu da ilave edilmişti. Yorumun son bölümünde, çeşitli tahrik ve teşviklerle meydana gelen bu olayın, hükümetin alacağı sert tedbirlerle bastırılmasının, bu zavallı insanları hüsrana uğratacağı, bu hüsrana karşısında aydın ve vatanperver Kürtlerin de hükümetin tarzını benimseyeceği şeklinde bir değerlendirme yapılmıştı.

Olayın gelişimi ve evreleri hakkında da gazetede ayrıntılı bilgilere yer verilmişti. Tanin Gazetesinin 4 Nisan 1914 tarihli nüshasında yer alan resmi açıklamaya göre, Bitlis kasabasına evvelki akşam girmeye teşebbüs eden eşkıyanın bir kısmının, kasabanın kenar bölgelerine girerek sığındıkları, sevk edilen küçük bir asker grubun saldırısıyla yerlerinden uzaklaştıkları, sığındıkları bir kilisenin de top atışıyla tahrip edildiği ve bu sabah Şerif Tepesi'nde toplanmış olan diğer eşkıyanın üzerine hücum edilerek tepelerin kontrol altına alındığı, böylece eşkıyanın şehirden tamamen uzaklaştırıldığı ve Molla Selim'in üç arkadaşıyla birlikte Rus Konsolosluğu'na sığındığı bilgisi yer almaktaydı. Yazının devamında, şehirde yağma ve çapulculuğun meydana gelmediği ancak özel yerlere ve çarşıya saldırı yapıldığı, belirtildikten sonra, şehirde hayatın normale dönmesi ile halkın dükkânlarını açmaya başladığı belirtilmekteydi. Yazıda ayrıca, Van'dan gelen yardımcı kuvvetlerin olayı çıkaranları ve buna sebep olanları hakkında cezalandıracağı ve diğer yerlerden temin edilen askerlerin de şehre gelmekte oldukları vurgulanmıştı (Tanin, 1914:1).

Gazetenin bu ifadeleri daha önceki değerlendirmeleriyle çelişmekteydi. Daha önce birkaç tahrikçinin işi olarak gösterilen hadisenin şimdi hafife alınmayacak kadar önemli olduğu dile getiriliyordu. *Bitlis Hadisesinin bir Molla Selim'in, bir Şeyh Şahabeddin'in cezalandırılmasıyla kapanacak olan bir olay olarak görülemeyeceğini, bu meselenin esas itibariyle Derviş Vahdeti ve Kör Ali olaylarıyla bir bağlantısının olduğunu, bunlardan birinin dağ başında beş-on haydudu yanına alarak bu vilayet merkezine hücum etmesiyle meydana gelmiş olması, diğerinin bir asi grubuyla birlikte başkentte bir ihtilâl bayrağı açılmasıyla oluşması onları birbirinden ayırmaz* denilerek, bu türden bütün hareketlerin ıslahata karşı gelişen irticaî hareketler olduğu öne sürülüyordu (Tanin, 1914: 1).

Gazetede, iki gün arayla meydana gelen bu yaklaşım değişikliği ile ilgili herhangi bir bilgi veya ipucu sayılabilecek bir işaret mevcut olmamakla beraber bunun, hükümetin isyancılara karşı uygulayacağı muhtemel yaptırımlara zemin hazırlama niyetinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Basının tavrının, bu örnek özelinde de görüldüğü gibi değişkenlik göstermesi,

bu dönemde basın hürriyeti konusunda ülkenin içinde bulunduğu duruma dair bir takım işaretler vermektedir. Dönemin gazetelerinin genellikle ya hükümetin yaklaşımını destekleyen tarzda yayınlar yaptıkları veya Peyam Gazetesi örneğinde olduğu gibi olayı yorumsuz verdikleri göz önünde bulundurulduğunda, basına bu dönemde bir sansür uygulandığını göstermektedir. Nitekim basına sansür uygulanması ile ilgili olarak 31 Mart Olayını takiben çeşitli kararlar alınmıştır. Bu çerçevede Gazi Muhtar Paşa hükümeti tarafından Mayıs 1912’de sansür kaldırılmış, ancak 1913 yılında Bab-ı Âlî Baskını nedeniyle yeniden konmuştur. Sansür uygulamalarında hafifleme belirtileri görülmüşken, I. Dünya Savaşının çıkmasıyla yeniden sıkı bir sansür uygulaması hayat geçmiştir (Demir, 2015: 373). Bunun bir sonucu olarak İttihat ve Terakki yanlısı gazeteler dışındakiler kapatılmıştır (Özkorkut, 2002 :79).

Bitlis Ayaklanması ile ilgili yayın yapan, başka bir gazete olan Peyam’ın, 22.1.1330/4 Nisan 1914 tarihli nüshasında, hükümet tarafından gazetelere gönderilen resmi açıklama yayınlanmıştır⁵.

Peyam Gazetesinin açıklamasında, bazı önemli hususlara yer verilmişti. Gazetede, olayın birkaç yüz kişiden meydana gelenler tarafında çıkarıldığını belirtilerek, gelişimi anlatılmış ve ne şekilde bastırıldığı vurgulanmıştı. Olay esnasında şehirdeki Ermenilerin bazılarının ilk etapta dükkânlarını kapattıklarını yazan gazete, Müslüman halkın kendilerine iyi davrandığını gören Ermenilerin yeniden işlerine döndüklerini ifade etmektedir. Bunun yanında ayaklanmanın aslında daha evvel, 24 Şubatta başlamış olduğunun bilindiği, ancak olayın kendiliğinden biteceğinin ümit edilmesi sebebiyle duyurulmadığı iddia edilmekteydi. Gazetenin yazdıklarından anlaşıldığına göre, isyancıların sığındıkları manastırlar askerler tarafından ele geçirilmiş, kaçıma çalışan asiler yakalamışlardı. Yazıda, olayın gelişim seyri ayrıntılı bir şekilde ve diğer gazetelerde yer aldığı şekilde anlatıldıktan sonra, Molla Selim’in, askerlerin elinden kurtarılması ile ilgili bilgiler verilmekte ve Molla Selim dışında bazı Kürtlerin daha, cahil halkı hükümete karşı kışkırttığı iddiası ilave edilmekteydi. Olaya müdahale etmek üzere Muş’tan teçhizatlı 150 asker getirildiği de söylenmekte, böylece asi Kürtlerin yapmaya çalıştıkları icraatın başarısızlıkla sonuçlandığı ifade edilmekteydi. Gazete, Molla Selim’in Ermenilerden de yüz bulduğunu ileri sürmekteydi (Peyam, 1914:1).

Resmi açıklamayı, “diğer taraftan, bazı Kürt beyleri bir takım safderun ve cahil Ekrâdı ikna ve iğfal eyleyerek onları hükümete

⁵ Bitlis Hadisesi Hakkında Peyam Gazetesinde yer alan haber ve ayrıntılar için bk. Erdem Karaca, *Türk Basınına Göre Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Şarki Anadolu Islahatı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

karşı alenen isyana davet ediyorlar. Bunların Hizan telgraf hattını bile kat' eyledikleri rivayet olunuyor" şeklinde bitiren gazete böylelikle, bazı saf ve cahil halkın kandırıldığını ve isyana teşvik edildiklerini ilave etmekteydi.

Peyam Gazetesinin resmi açıklamayı yorumsuz olarak vermiş olmasının, adı geçen gazetenin hükümete muhalif olmasıyla değil, yukarıda da ifade edildiği gibi basının, yeterince serbest yayın yapma imkânına sahip olmaması nedeniyle, dikkatli davranma isteği ile izah edilebilir.

Dönemin önemli gazetelerinden biri de Sabah Gazetesi idi. Bu gazete nispeten soğukkanlı bir şekilde bir yayın politikası izlemekteydi. Bitlis Ayaklanması esnasındaki tavrı da Tanin'e göre daha yumuşaktı. Mesela suçlular ile masumların birbirinden ayrılması gerektiği yönünde bir tavır sergilemişti.

Sabah Gazetesinin 23.1.1330/5 Nisan 1914 tarihli nüshası, öncelikle hükümetin görevlerini hatırlatarak, isyancıların şiddetli bir şekilde cezalandırılmasını talep etmekteydi. Buna göre hükümetin öncelikli görevi kanunları uygulamaktı. Bunun yanında isyan bağlamında sert tedbirler alınarak uygulanmasını savunanları eleştiren gazete, suçlular ile masumların birbirinden ayrılmasına dikkat edilmesi gerektiğini de ifade etmekteydi. İlk tedbir, karışıklığın giderilmesiydi. Bu mesele halledildikten sonra hükümetin, merhametini göstermesi gerekirdi. Şurası vurgulanmalıdır ki, Osmanlı Milletini meydana getiren bütün unsurlar hükümetin ve birbirinin nazarında saygıdeğerdirler. Bu konuda ırk esas alınmaz. Çünkü medeni ilişkilerde, düzenin sağlanmasında ve güvenlik meselesinde yalnız bireysellik esas alınır, kişinin ırkî durumunun hiç bir önemi yoktur. Memleketin her tarafında olduğu gibi Bitlis ve çevresinde de bütün halkın temel maksadı, memleketin selametidir. Herkesin maddi ve manevi gelişimi eşit bir şekilde sağlandıktan sonra memleketin gelişmesine ve kuvvetlenmesine büyük fayda verecek olan ıslahat girişimlerini, halkın tamamının destekleyeceği muhakkaktır (Sabah, 1914:1).

Bitlis Ayaklanmasının sebepleri ve isyanı çıkaranların nasıl algılandığı konusu da oldukça ilgi çekicidir. Tanin Gazetesinin ilk günkü yaklaşımı, muhtemelen hükümeti memnun etmediğinden, sonraki günlerde gazetenin yaklaşımında ciddi bir değişiklik göze çarpmaktaydı. İlk anda sıradan bir olay olarak ele alınan ayaklanma, gün geçtikçe başka şekillerde yansıtılarak kamuoyu yönlendirilmeye çalışılmıştı. Böylelikle kanunlara göre idam cezasını gerektiren ayaklanma eyleminin failleri ile ilgili, uygulanacak yaptırımlar için sağlam bir dayanak olduğu kamuoyuna sunulmak istenmiştir. Bu yaklaşım, ilk günden sonraki yorumlarda ve haberlerde, isyanı

çıkarımlar ve liderleri hakkında hakaret ifadelerine daha fazla yer verilerek desteklenmişti.

Ayaklanmanın sebepleri de basında geniş bir şekilde ele alınmıştı. Tanin Gazetesi bu konuyu şu şekilde görmüştü: *Bitlis'e hücum eden eşirranın başında Molla Selim ile Şeyh Şahabeddin bulunuyordu. İlk mürettep ve muharrik Molla Selim olduğu halde ondan daha ziyade haiz-i şeytanat olan Şahab, bilahare emri idareyi eline almıştı. Evvela bu iki adamı tanımak icap eder; Hizan kazasında Gayda isminde mühim bir tekke vardır ki, Şeyh Seyid Ali'nin idaresindedir. Burada Gavs namıyla maruf Bağdat'tan gelme Şeyh Sıbgatullah medfundur. Bu tekkenin vasi bir daire-i nüfuzu vardır. Şeyh Seyid Ali otuz yedi yaşında olup fitren zeki ve Hizan, Bitlis, Gevaş, Karçıkan, Varto, Mutki cihetlerinde nafi'dir. Birçok arazi sahibidir. Gayda Hizan'a iki saat mesafededir. Şeyh'in daima etrafında müsella yüz muhafızı vardır.*

Yetmiş beş yaşında bulunan Molla Selim-ki Halife Selim namıyla marufur-ise şarlata, mutaassıp, cahil bir adam olup Gayda Tekkesi'nin müridlerindedir. Bunun köylüler üzerinde nüfuzu varsa da Şahabeddin hepsinden fazla haiz-i nüfuz ve iktidardır. İşte isyanın anasını bunlar teşkil ediyorlar; tabii bir halkı kıyam ettirmek için onlara bir takım sebepler göstermek, kuşattıkları gayeyi bildirmek icap eder. Bütün cahil ve müfsit muharrikler gibi bu iki şeyhin elinde de "şariat" silahı bulunuyordu. Bunlar güya şariat dairesinde âlemi islahaya memur idiler. Hatta Bitlis'e gönderdikleri bir mektuba nazaran, hükümet memurlarını asacaklar, kesecekler, derilerinin içine saman dolduracaklardı. Fikren pek hal-i ibtidâiyede bulunan halk bu sözler karşısında tabii sükût edemez (Tanin, 1914:1).

Olayın sebeplerinin ele alındığı 5 Nisan tarihli nüshada, liderleri için eşirra (çok şerli-şer ehli) ifadesi kullanıldığı gibi Molla Selim'den ziyade asıl şeytanlığı Şeyh Şahabeddin'in yaptığı dile getirilmişti. Haberin devamında, Molla Selim ve Şeyh Şahbeddin'i tanıtmaya çalışan gazete, şu ifadelerle yer vermektedir: *Hizan Kazası'nda Gayda adında önemli bir tekke vardır ve Seyid Ali'nin idaresindedir. Burada Gavs adıyla bilinen ve Bağdat'tan gelmiş olan Şeyh Sıbgatullah medfundur. Bu tekkenin geniş bir etkisi vardır. 37 yaşında ve doğuştan zeki olan Seyid Ali Hizan, Bitlis, Gevaş, Karçıkan, Varto, Mutki gibi yerlerde oldukça etkilidir.*

Seyid Ali'nin oğlu Selahaddin'in de ismini zikreden gazete, olayı ilk başlatmış olan Molla Selim'in (Halife Selim) 75 yaşında, şarlata (yalancı-aldatan) tutucu ve cahil olduğunu, halk üzerinde etkisi bulunduğunu ancak asıl nüfuz sahibi kişinin Seyid Ali olduğunu ifade etmektedir. Gazete, bu kişilerin cahil halkı aldatmak ve tahrik etmek için şariat silahına sarıldıklarını ifade etmektedir.

“Bitlis’te tahaddüs eden mesele, ittihaz olunun tedabir-i seria semeresiyle bertaraf edilmiş ve asayiş-i vilayet iade olunmuştur. Esna-yı müsademedede eşkiyadan on bir kişi der-dest edilerek taht-ı isticvaba alınmışlardır. Mütearuzîn beş maktul ve birkaç mecruh bırakarak firar etmişlerdir. Ahaliden dahi bir kaç kişi mecruh olmuştur” (Tanin, 1914:1) şeklinde ifadelerin yer aldığı resmi tebligat, Tanin Gazetesi’nin 5 Nisan tarihli nüshasında yayınlanmıştı. Buna göre olayın, alınan tedbirlerle hızlı bir şekilde bastırıldığı ve vilayette güvenliğin sağlandığı dile getirilerek çatışma esnasında isyancılardan 11 kişinin yakalanarak sorguya alındıkları, saldırganların 5 ölü ve birkaç yaralı bırakarak kaçtıkları, halktan da birkaç kişinin yaralandığı dile getirilmişti. 7 Nisan Tarihli nüshada ise ölen isyancı sayısı 37 olarak verilmişti (Tanin, 1914)

Bitlis Ayaklanmasının liderlerinden biri olan Molla Selim de, olayın sebepleri hakkında ipuçları vermişti. Buna göre Molla Selim Rus Konsolosluğunda bulunduğu sırada Azadamard Gazetesi Bitlis muhabiri kendisiyle bir mülakat yapmıştı. *Molla Selim* başlığıyla yayınlanan mülakatta, Molla Selim’in kaçamak cevaplar verdiği, bu cevaplarda, *Bitlis gibi bir şehirde bu kadar memur, asker ve jandarmanın ne lüzumu vardır? Böyle bir şehir yalnız bir vali ile idare olunabilir* şeklinde ifadeler kullandığı belirtilmektedir.

Mülakatta ayrıca, Molla Selim’in fiziki özellikleri ve niyeti hakkında da bir değerlendirme yapılmıştı: Molla Selim Bey yaşlı görünüyormuş. Kendisi şişmanca bir adam olup saçları uzun, sırtında bir abası, başında sarıklı bir keffiyeye, bir ismiyyet tabancasıyla bir kılıcı varmış. Top sakalı kına ile boyanmıştır. Molla Selim bu *mülevves memleketi terk ederek İran’a yahut Rusya’ya gitmek” niyetinde imiş* (Tanin, 1914: 2)!

III. Bitlis Ayaklanması Karşısında Halkın ve Ulemanın

Tavrı

Bitlis Ayaklanması halktan, ulemeden ve aşiretlerden ciddi bir destek almadığı gibi, olay bastırıldıktan sonra Muş, Kiğı, Hakkâri, Mutki, Garzan gibi çeşitli yerlerden bazı kesimler tarafından hükümeti kutlayan, sadakatini bildiren ve isyancıları kınayan yazılar gelmiştir. Bu da ayaklanmanın büyük çaplı olmayıp orta büyüklükte bir olay olduğu tezini desteklemektedir. Gönderilen telgraflardan biri, Muş’tan gelen ve Tanin Gazetesinde yer alan 24.1.1330/6 Nisan 1914 tarihli telgraftı. Takbih (kabahatli görmek, kötölemek) başlığıyla yazılan telgrafta, isyanı çıkaranlar hakkında ağır ifadelere yer verilmekteydi.

“Takbih. Muş’tan 10.1.1330/3 Mart 1914 tarihinde çekilen telgraftır” ifadesi ile çekilen telgrafta, Sabık mebus İlyas, eşraftan Abdülkerim, Müftü Mehmed, ulamadan Kamil, Belediye Reisi İzzet,

eşraftan İttihat ve Terakki murahhası Fazıl, Müftü Mehmed, ulamadan Kamil, Belediye Başkanı İzzet isimleri yer almaktadır (Tanin, 1914). Telgrafta, hareketin lideri Molla Selim için, alçakça bir harekete kalkışan, habis⁶ ifadeleri kullanılmaktaydı. Telgrafi çekenler, Molla Selim'in ve avanesinin (yardımcı-yardakçı) rezilce bir harekete kalkıştıklarını, dolayısıyla kendilerinin bu hareketi şiddetle lanetlediklerini ifade ederek, bu hareketin devlete bağlı Kürt halkını temsil edemeyeceğini belirttikten sonra, kendilerinin de yüce hükümete bağlılıklarını belgelediklerini eklemişlerdi.

Mutki'nin İfin Kabilesi adına 5 Nisan'da gönderilen ve 06.11.1330/19 Nisan 1914 tarihinde Tanin Gazetesinde yayınlanan *takbih ve arz-ı sadakat* başlığını taşıyan telgrafta da benzer ifadelere yer verilerek, olay lanetlenmekte ve ayaklanmanın bütün Kürtleri çok üzdüğü belirtilmekteydi.

Telgrafta, bu olaya asla ortak olunamayacağı gibi, yüce halife ve padişaha sadık kalınarak aşiret mensuplarının, bir tek ferd kalıncaya kadar hükümet için canlarını vermeye hazır olduklarının bilinmesi rica edilmekteydi. Telgrafi çekenler, Mutki'nin İfin kabilesi reisi Ferho, Hasan Şakir, Mehmed Reşid isimli kişilerdi (Tanin, 1914).

Yine aynı tarihte Garzan'dan çekilen telgrafta da kabile reisleri, isyanın bastırılmasından duydukları memnuniyeti dile getirerek, devletin kuvvetinin ve üstünlüğünün devamı için Allah'ın yardımı istenmekteydiler: "Garzan, 5 Nisan. Bitlis'te vuku' bulan bir takım harekât kanun-ı şikenâne hükümet-i mahalliyenin tedâbir-i saibesıyla izale edilmesinden dolayı cümleten ilan-ı şâdimâni eder, devlet-i aliyemizin devam-ı satvet ve nusretini inayet-i rabbaniyeden istirham eyleriz ferman. Molla Şerif, Reis Mehmed, Beluvas Kabilesi (?) Reisi Mehmed Ali, Boran Kabilesi Reisi Ahmed, Gühler kabilesi Reisi İsmail (Tanin, 1914)."

Olayın bastırılması üzerine hükümeti tebrik eden telgrafların yoğunluğu dikkati çekmektedir. Bu telgraf suretlerinde bölgeden bazı insanların isyan karşısındaki tavrına dair önemli ipuçlarına rastlamak mümkündür. Siirt'ten gönderilen ve Bitlis Ahvali başlığını taşıyan kutlama telgrafi, 9 Nisan 1914 tarihli Sabah Gazetesinde yer almıştı. Siirt'ten Dâhiliye Nezareti'ne Tillolu Fakirah (Fakirullah) ve Memduh, dergah-ı postnişin-i Salih, Müftü Halil, Şeyh Mücahid, Postnişin-i İsmail Hakkı, ulemadan Cemil, handan eşrafından Sıdkı tarafından gönderilen telgrafta (Sabah, 1914:2), olayın faileri hakkında hakaretlerle dolu ifadeler kullanıldığı dikkati çekmektedir: Hizan'da şeyhlik taslayan Molla Selim, yakınındaki cahil adamlarına yıkıcı dini telkinlerde bulunması üzerine, etrafında toplanmış

⁶ Fesatçı, hilekâr.

bulunan sapık ve küçük bir grup ile kıyama kalkışarak, şeriatı yalanlarına alet ederek vilayet merkezine hareket etmiştir. Daha sonra hükümetin, Allah rızası uğruna vatani savunmak için başlatmış olduğu saldırıya direnemeyerek Rus Konsolosluğuna sığınmıştır. Telgrafta, Kürtlerin soylu ve eskiden beri hükümete bağlı ve itaat ettikleri dile getirilerek, bu sapık hareketin Kürdistan'da ulema ve halktan itibar görmediği ve nefretle karşılandığı ilave edilmiştir.

Çapakçur'dan da, içeriği bakımından benzerlikler gösteren bir telgraf çekilerek olayı çıkaranlar eleştirilmiş ve devlete sadakat ifadelerine yer verilerek bağlılık yemini edilmişti.: "Çapakçur 25 (Mart). Bitlis'teki Molla Selim ile pir û efkârı bulunanların tesirata çalıştıkları amal-ı melanetkâranelerine kapılıp tabi olmak, kazamız ahalisince katiyen muhaldir. Devlet Aliye-i Osmaniye uğruna son nefese kadar hayatımızı kurban ederek erbâb-ı ihanet ve müfsidata karşı müdafaa ile vatanımızı müdafaa eylemeye hazır bulunduğumuzu ahali namına arz ve temin eyleriz. Çapakçur'da on bin kişi namına Garbli Hacı Paşa Bey, merkez kasabalı Ali, Üsküdaranlı Ali" (Sabah, 1914:2).

Malazgirt'ten Nakşibendi Şeyhi Yusuf tarafından halk ve aşiretler adına olduğu belirtilerek çekilen telgrafta da, benzer ifadeler yer verilerek, Molla Selim ve yandaşlarına hakaretler edilmiş ve halifeye ve devlete olan sadakat güçlü bir şekilde vurgulanmıştır: Telgrafta, elem veren ve fesat çıkarmaya yönelik olan bu olayın şeriate aykırı ve İslam hükümetine karşı gelişen bir olay olması münasebetiyle faillerinin telin edildiği, olayın mahiyetinin halka anlatılarak telkinlerde bulunulduğu, nasihatlerden geri durulmadığı ve halkın da bunu anladığı belirtildikten sonra, Molla Selim'in cüret ettiği bu olayın halk ve aşiretler adına red edildiği dile getirilmişti (Sabah, 1914: 2).

Gazetelerde yer alan ve hükümeti destekleyen telgraflardan da anlaşılacağı üzere Bitlis Ayaklanması, bölgenin ileri gelenleri ve âlimleri ile bölge halkından destek görmemiştir. Tersine bu kesimler hükümetin yanında yer alacak bir tavır sergilemişlerdir. Osmanlı Devletinin, büyük bir savaşın arifesinde bulunduğu ve Rusların uyguladıkları politikaların etkili olduğu bu dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, daha tahripkâr olma potansiyeli bulunan bu ayaklanma halktan, aşiretlerden ve ulemadan destek görmediği için, kısa sürede bastırılmıştır. Devlete sadakatini gösterenler sadece bölge Kürtleri değildi. Aynı zamanda İstanbul'da yaşayan Kürtler de Bitlis Ayaklanması karşısında olayı çıkaranlara ağır hakaretler eden bildiriler yayınlamış, telgraflar çekmiş ve hükümeti tebrik etmişlerdi. Bu çerçevede Peyam Gazetesi'nin 31.1.1330/13 Nisan 1914 tarihli nüshasında yer alan habere göre,

başkent İstanbul'da bulunan Bitlisliler İstanbul'a gelen Bitlis Milletvekili Şeyh Nasreddin Efendi'yi törenle karşılamışlardı. Bu tören vesilesiyle Bitlisliler, Bitlis Ayaklanmasını çıkaranlara karşı nefret duygularını ve Osmanlı Devleti'ne olan bağlılık ve sadakatlerini belirten tezahüratlarda bulunmuşlardı. Bitlis Mebusları başlığı ile yayınlanan haberde, "Dün Dersaadet'te mevcut bulunan Bitlisliler, Bitlis mebusu Şeyh Nasreddin Efendi'nin Dersaadet'e vürudu münasebetiyle parlak bir resm-i istikbal ifa ettikleri gibi bu vesileyle Bitlis vukuatının müsebbibleri hakkındaki nefretleriyle Devlet-i Osmaniyyeye karşı perverde ettikleri hüsn-ü merbutiyet ve sadakat izhar edecek tezahüratta bulunmuşlardır" (Peyam, 1914:3) ifadelerine yer verilmişti. Buradan hareketle sadece bölge Kürtlerinin değil aynı zamanda bölge dışında yaşayanların da devlete sadakatinin devam ettiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

IV. Sonuç:

11.XII.1330/24 Şubat 1914'te başlayan ve Mart ayında etkisi artan, ancak harekâtı başlatanların 1 Nisanı 2 Nisana bağlayan gecede şehre girdikleri Bitlis Hadisesi, orta büyüklükte bir başkaldırı olmakla birlikte, etkileri bakımından oldukça önemli bir olay olarak kabul edilebilir. Çünkü hükümet, Bitlis Ayaklanmasını bastırmak için şehir dışından ve komşu yerlerden de takviye kuvvetler getirme gereği duymuştur. Olayın, I. Dünya Savaşı'nın arifesinde meydana geldiği ve bu esnada bölgenin Rus tehdidi altında bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı Devleti'ni bölge ölçeğinde ciddi manada endişeye sevk etmesi kaçınılmaz olmuştur. Bitlis Ayaklanmasının meydana geldiği dönemde Osmanlı Devletini idare eden İttihat ve Terakki Hükümeti, ayaklanmayı bastırdıktan sonra faillerini yakalamış ve çeşitli cezalara çarptırmıştır.

Her dönemde Osmanlı Devleti'ne karşı gelişen toplumsal olayları kendi lehine değerlendirmeyi ilke edinmiş olan Ruslar, bu olayda da benzer bir tavır sergileyerek, yararlanmaya gayret etmiştir. Başlangıçta ayaklanmanın liderleri durumundaki kişileri korumaya çalışmışsa da daha sonra şartların kendi aleyhlerine değişmesi üzerine bu kişileri hükümete teslim etmeyi tercih etmişlerdir. Bunun yanında Bitlis Ayaklanması, Kürt ileri gelenlerinin, dönemin hükümetini nasıl gördüğü konusunda da ciddi ipuçları barındırmaktadır. Bitlis Ayaklanması, halktan ve ulemeden ciddi bir destek görmediği gibi, bu kesimlerden aksine bir tavırla karşılanmıştır. Öyle ki olayın sonlandırılmasından büyük memnuniyet duyanlar bu tavırlarını telgraflarla hükümete iletme gereği duymuş ve hadisenin sorumlularını ağır ifadelerle tahkir ve itham etmişlerdir.

Bitlis Ayaklanmasını, Osmanlı basınının bir kısmı ciddiyetle ele alarak geniş bir şekilde işlemiştir. Dönemin önemli gazetelerinden olan Tanin, tamamen hükümet yanlısı ve onun yayın organı gibi davranarak olayı incelemişken, Peyam Gazetesi yaptığı yayınlarda lehte veya aleyhte bir yaklaşım sergilemek yerine, genellikle yoruma yer vermeyen ve ortada denebilecek bir yayın çizgisi izlemiştir. Sabah Gazetesinin ise hükümeti belli oranlarda eleştiren bir çizgide yayın yaptığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

a-Gazeteler:

Peyam Gazetesi.

Sabah Gazetesi.

Tanin Gazetesi

b- Arşiv belgeleri:

BOA. BEO-4312/323346, 18 L 1332/09 Eylül 1914.

BOA. DH. İD-185/47. 24 CA 1332/20 Nisan 1914.

BOA. DH. KMS-21/55, 29 ZA 1332/20 Ekim 1914.

BOA. DH. KMS-27/32, 18 L 1332/09 Eylül 1914.

BOA. DH. ŞFR-21/44, 16 C 1332/12 Mayıs 1914.

c-Araştırma ve inceleme eserler:

ABAK, Tibet, "Rus Arşiv Belgelerinde Bitlis İsyanı (1914)", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 208, Nisan 2011.

AYDOĞAN, Erdal, "Yeni Belgeler Işığında Bitlis Vukuatı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 49, Erzurum 2013.

CELİLE, Celil, "1914 Bitlis Kürt Ayaklanması", çev. Yaşar Abdülseamoğlu, www.bitlisname.com, 13.05.2015.

DEMİR, Şerif, "İktidar- Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti'nde Görünümü (1831-1918)", *Jasss (The Journal of Akademic Social Science Studies*, Number 33, Spring-I, 2015.

DEMİRBAĞ, Hüseyin, *Tanin Gazetesinde Ermeni Sorunu*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2008.

KARACA, Erdem, *Türk Basınına Göre Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Şarki Andolu Islahatı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

KURUBAŞ, Erol, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye-I, Sevr-Lozan Sürecinden 1950'lere*, Nobel Yayınları İstanbul 2004.

ÖZKORKUT, Nevin Ünal, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devletindeki Görünümü", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 51, S. 3, Yıl 2002. s- 67-84.

REYNOLDS, Michael A., "The Mullah Selim Uprising and Emperial Rusian Designs en Anatolia" *Türk Dünyasına Bakışlar (Prof. Dr. Mehmet Saray'a Armağan)*, İstanbul 2003.

ÜNAL, Fatih, "Rusların Kürt Aşiretlerini Osmanlı Devletine Karşı Kullanma Çabaları", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 17, Bahar 2008.

Tanin 3 Nisan 1914. S. 1

بتلیس وقعه سی

حکومتجه مقرر اصلاحات علیه بتلیس
حوالیسنده بر حرکت از تجاریه وقوعه کاه زک
بو حرکتک باشه اخیراً دردست ایدیش ایکن
اشبای راهده عوتله ری طرفدن
ژاندارمه لک الندن جیراً آتیش اولان
خیزان قضاستندن قنلا سلیم و حوالی
مذکورده مشایخندن شهاب الدین کچر زک بر طاقم
مسلح اشقیالزله بتلیس قصبه تعرض
ودخول تشبثده بوتله ریبه حکومتجه مواقع
متجاوزده دن قوای کفیه منتظمه تحریک ایدیه زک
دردست وتنکیلرینه عائد تدابیر سریمه
عسکریه به توسل اولوشدور

Tanin 5 Nisan 1914. S. 1.

تاریخ تأسیس : ۱۳۲۶ - ۱۳۲۴ آنتنچی

آپونہل آئی ایس ایف ایک آف ایلہ ہندہ فول ایلایرہ ہر آڈورس ٹیڈل اوچ

دولیات اجورہ سنہک ۱۰۰۰ آئی آلیق ۶۰ اوچ آنا
ایونہل : ممالک امینیر اجورہ سنہک ۳۸ آئی آلیق ۲۰ اوچ

کونی پکمش نسخہل آئی ایچندہ (۲۰) ودھا اسکی

طنین

بہ متعلق مواد

بتلیس وقوعاتی: عصیان تماما باصدیرلشدو.

حال وموقع - ناسل باشلادی ؟ - اسباب عصیان ومحرککن - تعرض، مقاوت - تفصیلات جدیدہ .

حال وموقع

دون مشایخ موقوفہ دن استحصال ایلدیکنز معلومانہ کورہ بتلیس وقوعانہ یوگون نہایت بوشن نظریہ باقہ بیلیرد . بتلیسہ هجوم ایدن عاصیلر اولاشندی بر مقاومت وسورکده قوتلی برقرمش نتیجہسی اولهرق داغیدلشن وتمقریرلہ باشلانلشدو . ایوم شتلف قاطعدن بتلیس وفحہ البلیس احاطہ اتمک اوزره سوق ایدلشن اولان قوای عسکرہ یک آرز زمان طرفندہ مواقع لازمہق طوعنرق عصیانک اساساریی ء مرتب ومحرککاری بر پرو دوستلہ اوحوایلیک یک ڈادہ شتلف اولدلیش سکوئی اعادہ ایددیجکدر . بومقصده اساساکومت ادارء عریفہ اعلانہ قراد ویرمش اولدیقتدن یک آرزمان طرفندہ هرشی بوللہ کوردهجکدر .

آئندہ بولان کوجوک برقرندہ عاصیلر دوغرو تعرض ایشدی . بوقوتلی تجاوزه قارشی نہایت ومقاومت ایدمہن عصابر برنہرہ داغیلمش منلا سلام اکی آرقداشیلہ روسیہ قونسلوانوستہ التجاہیہ مجبور قالمشدی . پورادہ بر چوقی روایانہ قارشی بازیم کون مقاومت وحیات اثری کورنمہن بتلیس قیامتک بر عصابن دکل ء آلیق بیسقط بر وقہ اولدلیش تامینہ لزوم کورمہ یوزر .

شوقدر سویلہمک بوتون وقعہدہ فریج آدم تلب اولمش ء طوب آقشہ اوغرایان تک بر آرزخارمہ اوغرامشدر . خرستیانلردن ایہہ بر خفیفہ وپہ آغیش عروجنہ باشقہ هیچ کیمسہ کوجوک بر ضرر بیلہ واقع اولمشدر .

وان ولایت ژاندارمہ فرمانداری یکباشی کاظم یک

ولایات ہر طرف کلمہ ہر طرفی انار دقتہن میرہولوتہن حکومت بر زماندن بری افعال ومقتدر مامورلری اولورلرہ کورنہ یوزدی . بومیانہ وان ولایت ژاندارمہ قوماندانلندہ روسی عرش ایشکنز ارکان حرب یکباشی کاظم یک تمین ایلشدو . میروسی ایہ سولک کورلرہ قبل العزیت مادونا ایلدیہ کیشدی . بوکولرہ ذوالحلالہ مامورلرہ کینک ایچون اسم آقشدن .

تفصیلات جدیدہ

مصادمہ اتناستندہ یک والی مصطفیٰ جید اسحاق یک شہرک بر طرفہ ء عصابہ دیگر طرفہ چکلمش بولتیوردی . عاصیلر والیک بولندیہ تلفرافخانیہ هجوم ایشک ایستہ مشلرسدہ بوجورکنک اوکی آقشین سورگہ بوتون متجاوزلرک ٹیلہرہ دوغرو فرار ایشدکاری کورولمشدر . برانک ساعت ایشدہ تیلرہ روسیہ ہیج برعاصی کورولتیوردی . بتیانہ هجوم چہارشاہہ کونی باشلاشمن ء بتلیسینہ کونی کنار خانلہ کورلش ء جمہ کونی اولکہ اوزری عصیان وقیامتدن ہیج اثر قالمشدر . سرد مصطفیٰ یک ایکرہ ولایتک

بتلیس ء مکر ء کواش ء فارچکان ء وارنوبہ موطکی چہنلرندہ نافذدر . برچوق اراضی صاحبیدر . غایداخزانہ ایکی ساعت مسافہدہدہ شیک داما اطرافندہ مسلح یوز محافظی واردر .

سیدعلیک شیخ صلاح الدین تاشدہ بر اوغلی اولوب ۲۸ یاشندہ ما کوزان قرہستندہ یاشان شیخ شہاب الدین ایسہ برادر زادہ سیدہ ۷۵ یاشندہ بولان مکتولیم کدغلیہ سلیم تاملہ مرورفدر . ایہہ شارلانانہ منتصب ء چاہل بر آدم اولوب غایدانکستک سریدرلنددر . یونک کویولر اوزرندہ تقووی وارسدہ شہاب الدین ہپسندن قصلہ حائر تقوؤ واققدور . ایشتہ عصبیانک عتساریری بولر تشکیل ایدیورلر ؟ طبیہ بر خلقی قام ایشدیرمک ایچون اولنرہ بر طاقسیلر کورتمک ء قوشدقاری ٹایہی بیلدیرمک ایجاب ایدر . بوتون چاہل ومقتدر محرککنری بو ایک شیک آئندہدہ . شریعت ء سلاجی بولتیوردی . یونلر کویا شریعت دارمستندہ عالی اصلاحہ مأمور ایلدر ؟ حتی بتلیسہ کوندر دقتاری برکتوبہ نظرا بوتون سکومت مامورلری آسہ چقارہ کسہیکنرہ دریلرینک ایچہ صیان دولدیرہ جقاردی . کفرآ یک حال ایتدایشدہ بولان خلقی بو سوزلر قارشیسندہ طبیہ سکوت ایدمہن .

بالخاصہ ء هر دو تادیبیری اخذ ایشک وبوحرکتی کونکندن نحو ایشک اوزرہ اساسی شاعرانانہ قونک حذریہ بوللریمک ایچون یککیمی اولنرہ جسامت ویرمشدی .

آئندہک بیسقط وابتدائی قولہ حکومتہ قارشی شریعت شریعت حرکت ایدہ بلہ چکیرنہ ایشاشلردی . ایشتہ بو قبضہ حکاکہ بو آد ایلشدر کہ ایک کولدر برادر برقرنہ دوچار اولان بتلیس هجومی تہمتہ ایشدی .

بتلیس والی سابق مظہر یک

بتلیس والی سابق مظہر یک مرحالہ حیات ماموریندہ مسعود بریان دکادر . فوسوہ عصبیانندہ مظہر یک بولندیہ کی بودغہدہ بتلیسندہ کندیسی بولونمشدر . اولجہ بر آرائی ازمیردہ ء بالاکترہ اسحاق بول پاس مدبریلرندہ بولونمش . سورکدہدہ برشتنہ مصروفندہ بولونلندن سورکہ فوسوہ والی اولمشی . ایوم کندیسی بتلیسہ بولتیورہ عاصیلر طرفندن

وان والیسی تحسین یک افندی

وانہ کیدملیک آرز زمان اولدلیش حالہ ولایت مانندہ چیدیہ وقہدہ ملی کورہ بلہ ہیج برقرنہدہ نامین صلح وسکونہ موقی اولش اولان وان والیسی تحسین یکک بتلیس حادثاتی مناسبہدہ سبق ایچن شیمان حقیقہ کندیسینک انہ فعال وحوال وایلریندن اولدلیش ایات ایشدر . تحسین یک درامہ مصصرفندہ بولندیہ بدیجہ کندیسی یک آرز زمان طرفندہ طائفہ موقی اولمشدی . فقط وان ولایتندہ کورتمش اولدلیش خدمات کندیسی ایچون حقیقہ موجب فخر وغرہ اولدیقتدر .

تحسین یک ء وان ولایتدہ اخلندہ مسل وغیر مسل هرکنک اذیت وحشی قازانیش بر اولدیورہ سورک وقویات خندہ ء کندیسہ عائدہ اولدلیش حالہ استیانتو الہ سریع ء دوشری معلومات تحسین یکدن کاشدی . کچ وامل ایچری موقیانتدن دولایہر یک ایچکی کندیسہ بربرجیہ عد ایلار .

ناسل باشلادی

یولہ برعصبیانک ظہور ایدہکی ذاتا اوتہدن بری حسن ایلدیوردی . حکومتجہ آناتولی شرق اصلاحانہ ویرلن اہمیت ء بوسلاخانک تطبیق نتیجہ شندہ ذرا متوازیلہ یک اوغرایہ چی نکت ووزیت بوجر کئی تسریع ایشددر . قیامت نہ سورتہ ظہور ایشدکی حقدہک تفصیلات شوندن برکاردر :

اسباب عصیان ومحرککن

بتلیسہ هجوم ایدن اثرانک باشندہ

Peyam 4 Nisan 1914, s. 2.

بتلیسده کی قوای موجوده بر قاچ یوز
کشیدن عبارت بولمقله و دیگر طرفدن اهالی
محلینک حادثه واقعه دن متأثر بولندینی مشاهده
ایدلکه مقام ولایت افراد محلینک دن الی کشینی
زاندارمه قید ایله مش و آسایش محلینک محافظه سی
خصوصی کندیلرینه تودیع ایتشدی . بتلیس
ارمنیلری بر آره دکان و مغازه لرینی قاپامشر ،
لکن والی بکک و صایای امنیتی بخشاسی او زرینه ،
علی الخصوص مسلمان و طنداشلرک خرسدیان
و طنداشلرینه قارشو ابراز ایله دیککی حسن نیت

Peyam 4 Nisan 1914, s. 2.

بوصره ده اکراد عاصیه نک بتلیس شهری
او زرینه اجرا ایتک ایستدکلری هجوملرینی
تسهیلا جوارده کی (خینطرا غادار) و (آوه خ)
نام ارمنی مناسترلرنده اخذ موقع و تحصن ایتک
تشبندده بولندکلری خبر آلمقله بو ایکی مهم
نقطه دن برنجیسنه درحال الی ، ایکنجیسنه ده
یکرمی عسکر سوق اولمش و عاصیلردن بر قاچی
فراره موفق اولمشر ایسه ده دردی در عقب
در دست ایدلمشدر .

Sabah 9 Nisan 1914, s. 2.

سمرقند ۲۵ مارت — خیزانده متشیخ منلا
سلیمک عوام قریبانه تلقینات دیانت شـکنانه سی
اوزرینه حلقه اغواسنه آلدینی بر شرزمه ایله
برابر قیامله شریعت خرای احمدیه بی آلت تزویر
ایدهرک مرکز ولایتسه طوغری یورودیکی
وبالاخره حکومت ولایتک اجرا آت وطنپرورانه
خداپسندانه سنه قارشى طیبانه میهرق روس
قونسولوسخانه سنه التجا ایتدیکی شیوع بولشدرد.
کرد عنصری نجیب و قدیماً حکومت متبوعه سنه
کردنداده اطاعتدر. بناءً علیه متشیخ مرقومک
بو حال ضلال اسف اشتمالی کردستانده دینی
سون مشایخ، علما و اهالیجه بادی تفرین و تقییح
اولدینی اعلاتاً عرض اولنور .

Sabah 9 Nisan 1914, s. 2.

چپاچقو ۲۵ — بتلیسده کی منلا سلیم ایله
پیرو افکاری بولنانلرک تأثیراته چالشدقلى آمال
ملعتکارانه لرینه قاپیلوب تابع اولوق قضامن
اهالیسنجه قطعاً محالدر. دولت علیه عثمانیه اوزرنده
صوک نفسه قدر حیاتیتمزی قربان ایدرک ارباب اهانت
ومفسدته قارشو مدافعه ایله وطنمزی مدافعه
ایلمکه حاضر بولندیغمزی اهالی تامنه عرض
وتأمین ایلرز .

